

ÚSTAV ANTROPOLOGIE – PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

Bi8778: ANTROPOLOGIE A ARCHEOLOGIE AUSTRÁLIE A OCEÁNIE

Učitel: Dr Ladislav Nejman (místnost 1A), Tel. 54949 4966

Email: nejman@mail.muni.cz

TEXTY: Hiscock, P. 2008. *Archaeology of Ancient Australia*.
London: Routledge. (HLAVNÍ TEXT – je v knihovně)

Mulvaney, J. & J. Kamminga, 1999. *Prehistory of Australia*.
Washington: Smithsonian Institution Press.

Flood, J. 2004. *Archaeology of the Dreamtime: The Story of
Prehistoric Australia and its People*. Marlestone,
South Australia: J.B. Publishing.

Lourandos, H. 1997. *Continent of Hunter-Gatherers: New Perspectives in Australian Prehistory*. Oakleigh, Victoria: Cambridge University Press.

(Zajímavá čtení, ale nejsou nutné pro hodnocení tohoto předmětu)

HODNOCENÍ: Jedna písemná zkouška ve zkuškovém období v lednu

PŘEDNÁŠKA 1 – KAPITOLA 1 & 2 + str. 275-283 v Hiscock, P. 2008. *Archaeology of Ancient Australia*. London: Routledge. (je v knihovně Ústavu antropologie)

OSNOVA Bi8778 - podzim 2012

- 26.09. – Úvod, osídlování Austrálie a Oceánie, před-evropské kontakty s jinými populacemi
- 03.10. – Biologická antropologie australských domorodců
- 10.10. - Vyhytnutí megafauny – důvody a kontroverze
- 17.10. – Osídlení Tasmánie, geografická izolace a její dopady na lidské populace
- 24.10. - Ekonomie pobřežních a vnitrozemských populací v holocénu
- 31.10. – Lidské adaptace v suchých oblastech
- 07.11. – Umělecké projevy australských domorodců. Burrup – nejrozsáhlejší lokalita skalního umění na světě
- 14.11. – Sociální identita a společenské změny v holocénu, kosmologie
- 21.11. – Etnografické procesy a změny v posledním tisíciletí.

- Materiál prezentovaný v přednáškách je převážně z učebnice „Archaeology of Ancient Australia“, ale i z jiných zdrojů
- Písemná zkouška bude založena na materiálu prezentovaném v přednáškách
- Doporučuji čtení z různých odborných zdrojů např. relevantní odborné články se dá najít na Google Scholar (<http://scholar.google.cz/>) a často se můžou stáhnout zdarma
- Pdf monografie ze série Terra Australis se dají stáhnout zdarma na této adrese:
http://epress.anu.edu.au/titles/terra_australis.html

HLAVNÍ CÍLE PŘEDMĚTU

- Představení australské archeologie a antropologie s krátkým úvodem k osídlení Pacifiku.
- Rozhodující role archeologických výzkumů v řešení otázek původního osídlení Austrálie.
- Na konci tohoto předmětu bude student rozumět základním aspektům australské archeologie a antropologie, kulturní rozličnosti původních obyvatelů, bude mít vědomí o chronologické hloubce osídlení a bude znát vědecké metody, podle kterých bylo naše moderní chápání lidského osídlení této oblasti rekonstruováno.

Plate tectonics

- Rozpad superkontinentu Gondwany, následná geografická izolace s výslednými unikátními zvířecími a rostlinnými společenstvy
- Austrálie se nyní pohybuje na severovýchod směrem k jihovýchodní Asii

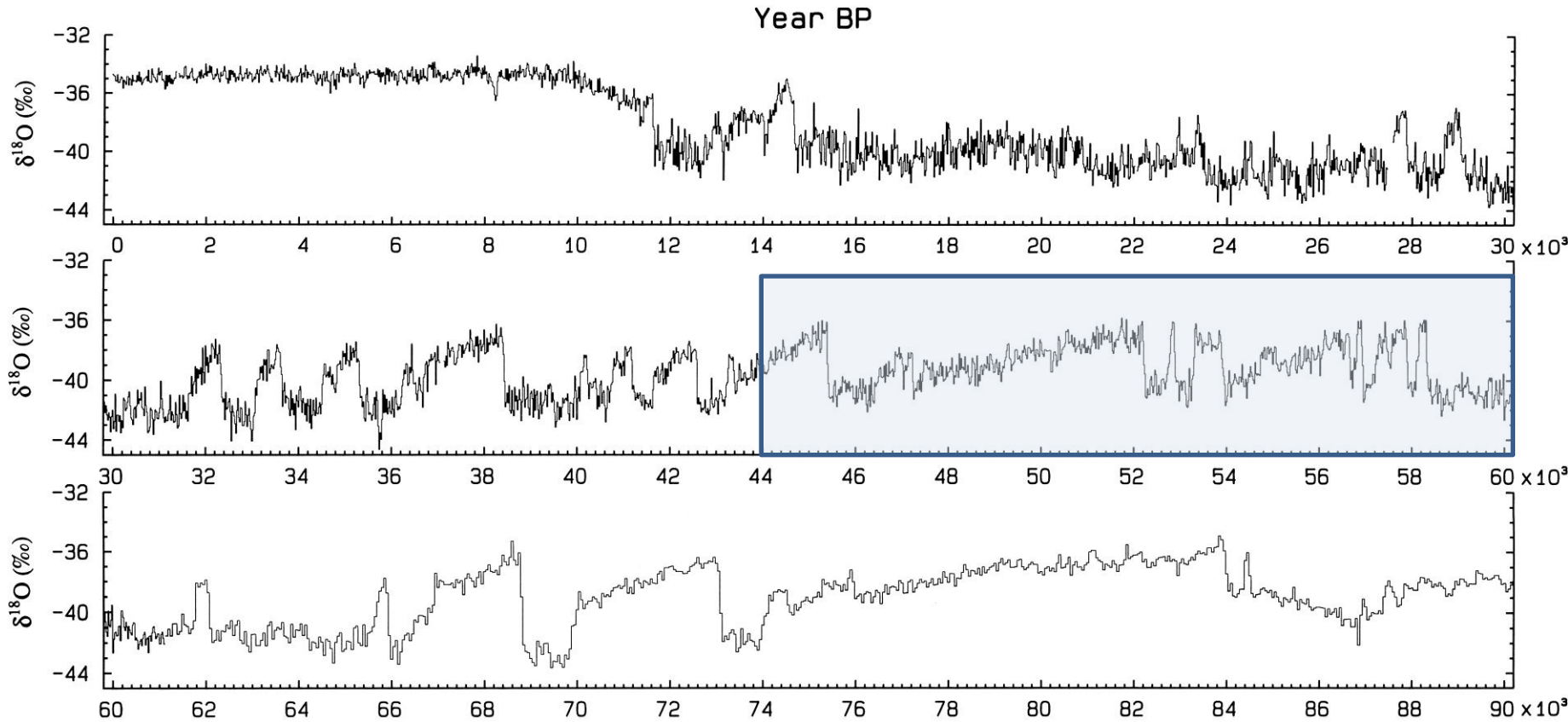
OSÍDLOVÁNÍ AUSTRÁLIE A OCEÁNIE

ÚVOD

- Odkud pochází první Australané?
- Postup osídlování Austrálie, Tichomořských ostrovů a Nového Zélandu
- Archeologické a genetické důkazy pro kolonizaci Austrálie
- Překážky v cestě kolonizátorů?
- Kontakty s okolními populacemi před příchodem Evropanů

Mezi 100,000-60,000 BP moderní lidé opustili Afriku, rozšířili se po celém světě a nahradili (nebo se asimilovali) místní obyvatelstvo, včetně Sahulu. Sahul, je pevnina spojující Austrálii, Tasmánii a Novou Guineu.

Palaeoenvironments (paleoprostředí)

- Mořské sedimenty se skládají z Dírkonošců (Foraminifera)
- Foraminifery vstřebávají dva izotopy kyslíku: ^{16}O a ^{18}O .
- Během studených období, lehčí ^{16}O se vypařuje více a ukládá se v ledovcích, čímž mořské prostředí zůstane obohacené ^{18}O .
- Když ledovce tají v teplejších obdobích tak mořská voda je obohacena o ^{16}O .
- Tímto způsobem je poměr $^{16}\text{O}:^{18}\text{O}$ ve foraminiferových sedimentech indikátorem teplot – nízké koncentrace ^{18}O naznačují teplejší, interglaciální klima a vysoké koncentrace naznačují studené, glaciální klima.
- Analýza sedimentů z hlubokých vrtů mořských sedimentů ukazuje kontinuální sekvenci poměrů izotopů kyslíku, což podává svědectví o chronologických změnách v klimatu a rozsahu ledovců.
- Oscilace v globálních teplotách se rovnají oscilacím v globálních výškách mořských hladin.

- Poslední glaciální cyklus trvající přibližně 120,000 let začal posledním interglaciálem, kdy podmínky byly podobné dnešním.
- Následovala série relativně kratších, studených i teplejších období (stadiály a interstadiály), kdy klimatické změny byly poměrně časté.
- V dnešní době jsme už 10,000 let (holocén) v interglaciálu, který se vyznačuje poměrně teplým a stabilním klimem se stabilní mořskou hladinou.
- Za posledních 100,000 let byly mořské hladiny podstatně nižší, což znamená, že pevniny, kde teď je mělké moře, byly souší. Austrálie byla o mnoho větší a byla spojena s Tasmánií a Papuou Novou Guineou tvořící jeden kontinent zvaný Sahul.

- Sopka Toba na Sumatře ~3000 km³ magma a 800 km³ sopečného popela
- Poslední erupce je datována k 73.5±2 kya
- Dopad sopečného popela hlavně západním a severozápadním směrem
- Popel z výbuchu zaznamenán od Čínského moře až po Arabské moře (4,000,000km²)
- Výška sopečného oblaku = 27 až 37 km
- Husté aerosolové mraky ve stratosféře

Překročení Wallaceovy linie

- Biogeografická bariéra kterou překonalo málo zvířat
- Mořské hladiny 40-70m nižší po většinu pleistocénu
- Většina ostrovů jihovýchodní Asie spojena jako jeden kontinent nazvaný Sunda
- Překročení do Sahulu znamenalo překročení Wallaceovi linie
- Všechny cesty do Sahulu vyžadovali nejméně jednu plavbu po moři >70km, a nejméně tři plavby >30km

Lang Rongrien,
Thajsko, >45,000BP

Niah Cave,
>46,000BP

Kosipe, PNG, >35,000BP (42 kya?)

- Nejstarší známé osídlení hor a podalpské zony
- Využívání palmy Pandanus a yams už před 36-49 kya
- 'Waisted' sekery starší než 35 kya
- Vypalování vegetace k účelné změně prostředí od 36 kya

Průběžný souhrn

- Austrálie a Papua Nová Guinea byly osídleny anatomicky moderními lidmi druhu *Homo sapiens* nejpozději před 50,000 lety. Lidé připluli některou trasou z jihovýchodní Asie přes indonéské soustroví.
- V době kdy lidé poprvé vstoupili na australský kontinent byly mořské hladiny podstatně nižší než dnes, teploty chladnější a klima bylo v průběhu celého pozdního pleistocénu méně stabilní než v holocénu.
- Po výbuchu sopky Toba na Sumatře před ca. 73.5 kya byly zdevastované velké části jihovýchodní Asie a světové teploty následně klesly o 3 až 5 stupňů C. Jestli tato událost měla vliv na expanzi lidských populací z Indie na východ směrem k Austrálii není známé.
- Archeologických lokalit *H. sapiens* starších než 40 kya je z jihovýchodní Asie známo několik, ale původní osídlení *H. sapiens* bude podstatně starší.

OSÍDLOVÁNÍ AUSTRÁLIE

NEJSTARŠÍ
LOKALITY

Malakanunja, c.45-61,000

Barvivová
‘pastelka’,
fragmenty sekery
a znotěrka v
nejstarší vrstvě

Carpenter's Gap

42,000 bp (45kya)

- Rybaření, středně velká fauna
- Zasypaná kamenná deska se skalním uměním – 40 kya
- Překvapivá dochovalost velmi starých semínek, stromové kůry a dřevěných odřezků

Devil's Lair

c.48kya

- Kulturní vrstvy datovány metodami ABOX ^{14}C , OSL a U-series
- Nejstarší artefakty a první osídlení datované ke 48,000 kya
- Dolní vrstva >55,000 kya
- Četná ohniště
- Velmi časně nástroje z kostí
- Polámané kosti vymřelých vačnatců
- Importované suroviny z velké vzdálenosti

Ngarrabullgan, 37,000BP (42 kya)

- Lokalita využívána od >37kya do 32kya, potom opuštěna a znovu osídlena 5400 BP (aridita je nejpravděpodobnější vysvětlení)
- Analýzy reziduí na kamenných nástrojích, i těch nejstarších (37,000 kya), poukazuje na využití násad (hafting), zpracování dřeva, využívání rostlinných zdrojů, porcování masa, a pravděpodobně pracování s kůžemi (skin-working).

Nauwalabila, c.55-60,000

Purritjarra, Central Desert, 35,000BP

Willandra Lakes - Lake Mungo

Willandra Lakes – řetězec starodávných přetokových jezer které byly částí Murray-Darling odvodňovacího systému – lokalita poprvé osídlena nejméně před 46-50,000 lety

Jezero Mungo – velká srpečkovitá duna (luneta) deponována když jezero bylo plné vody

Pozůstatky 130 lidských jedinců (všichni starší než 14,000 let)

Průběžné shrnutí

- Po přistání na severním břehu Austrálie se lidé adaptovali rozličným prostředím během relativně velmi krátké doby.
- Lidé nebyli závislí na pobřežních oblastech. I vnitrozemí bylo osídlené před více než 40,000 lety.
- Lidé rychle kolonizovali hory, sub-arktické regiony, pouštní oblasti i odlehlé ostrovy
- Porozuměli a začali využívat širokou škálu nových zdrojů
- Vyvinuli nové technologie např. mýcení stromových porostů, hlubokovodní rybaření, sladkovodní rybaření, lovení stromových živočichů, podle toho co se hodilo na specifická prostředí
- Časně osídlení (mírné intenzity) na mnoha lokalitách, mnohé lokality byly opuštěny po 30,000 letech, když se změnilo prostředí
- Celkově, období inovací, diverzifikace a osídlování

Stereotypy o kultuře australských domorodců

- “Longest continuous culture in existence”, jednotvárná, neměnicí se.
- Teorie kulturního vývoje (cultural evolution), Edward Tylor a Lewis Morgan v druhé polovině 19 století.
- Dnes: každá kultura má svou vlastní vývojovou dráhu (trajectory).
- Australská domorodecká kultura je také často představována jako mimořádný případ dlouhodobé kontinuity v ekonomii, ideologii i společenského života.
- Z mnoha archeologických výzkumů i studií dnes už víme že kultura australských domorodců byla dynamická, vyvíjela se a často se přizpůsobovala novým podmínkám, po stránce ekonomické, technologické, společenské i ideologické.

Pobyt makasanů na severním pobřeží Austrálie

- Kolem roku 1720 AD flotily makasanských člunů (prau) z Makasaru (Ujung Pandang) začali navštěvovat některé části severoaustralského pobřeží.
- Bydleli s domorodci, sbírali trepangy (mořské okurky), které vařili a sušili a na konci doby dešťů odváželi zpátky do Makasaru kde je prodávali jako lahůdku na čínský trh.
- Makasani i australští domorodci z tohoto styku často profitovali – domorodci vyměňovali želví krunýře, mušle, perly a rudy za textilní látku, kovové předměty, kovové háčky na chytání ryb, nože a sekery.
- Byli i případy, kdy mezi sebou uzavírali sňatky a australští domorodci odjížděli s makasany zpátky do Indonésie. Tyto obchodní styky skončili v roce 1906, kdy je australská vláda zakázala.

Osídlování Oceánie podle lingvistických (jazykovědných) studií

- „Express Train“ model austronéské expanze

Osídlení Nového Zélandu

- První lidé byli Polynésani, kteří kolem roku 1280 AD připluli od severovýchodu ze Society Islands. Posléze se vyvinula odlišná maorská kultura.
- Poslední větší pevnina osídlena lidmi.
- První evropský kontakt byl v roce 1642 – Abel Tasman. Druhý kontakt až v roce 1769, kdy kapitán Cook zmapoval novozélandské pobřeží.
- V době osídlení NZ polynésany tam nebyla žádná zvířata, jenom ptáci. Pštros moa byl do 17. století maorama vyhuben. Krysy (*Rattus exulans*) se vyskytovaly běžně, ale ty přišly až s maorským osídlením. Krysy měli také velmi negativní dopad na místní přírodu.
- Maoři praktikovali zahradnictví (horticulture), hlavní plodina byla sladká brambora kumara (původně z J. Ameriky). Kumara byla pěstována jen na Severním ostrově.
- 80% maorské populace žilo na Severním ostrově, kde byla úrodná vulkanická půda. Maoři na Jižním ostrově se živili převážně lovem a sběrem.

- Maoři byli velmi bojovní a jejich společnost nestabilní. Válčení bylo zakořeněné v jejich kultuře, často se navzájem vybíjeli a rituálně pojídali. Například v letech 1801-1840, když Maoři už měli od Evropanů muškety, tak je zaznamenáno přes 600 bitev při kterých přišlo o život 30,000-40,000 maorů.
- Praktikovali žďáření (slash-and-burn).
- Mnohé přírodní zdroje např. pštrosy moa, tuleně a některé druhy měkkýšů úplně, nebo skoro úplně, vyhynuli důsledkem nadměrného lovu či sběru.
- Tento styl decimování přírodních zdrojů je známý i z jiných částí východní Polynésie např. Velikonoční ostrov.